

TADEUSZ CHODNIK

Charakterystyka lasów OZLP Gdańsk

Характеристика лесов ОУГЛ Гданьск

Characterization of the forests of the Regional Administration
of State Forests Gdańsk

I. CHARAKTERYSTYKA WARUNKÓW PRZYRODNICZOŁESNYCH

1. Rys geologiczny i historia gleb

Obszar ten przedstawia w najogólniejszym pojęciu (poza aluwialnym terenem Żuław) młodoplejstoczną wysoczyznę morenową o bardzo urozmaiconej rzeźbie terenu i dużym bogactwie form geomorfologicznych, przechodzącą w części pd.-zach. w rozległą równinę sandrową Borów Tucholskich.

Cały ten obszar został ukształtowany pod wpływem lądolodu skandynawskiego, głównie w czasie ostatniego zlodowacenia. Osady plejstocenne zakumulowane w wyniku szeregu transgresji lodowca tworzą tu warstwę osiagającą grubość od 40 do 60 m na Pobrzeżu Kaszubskim do ponad 200 m na Pojezierzu Kartuskim. Pobrzeże oraz Wysoczyznę Elbląską tworzą głównie płaty płaskiej lub falistej moreny dennej składającej się przeważnie z glin zwałowych urozmaiconych utworami pyłowymi wodnego pochodzenia oraz płatami piasków akumulacji lodowcowej. Na terenach pojeziernych przeważają pagórkowate moreny czołowe oraz w części płaskie i faliste moreny denne. Morenom czołowym towarzyszą płaty sandrów często spotykane na pojezierzu. W pd.-zach. części pojezierza powierzchnie sandrów zajmują coraz większe obszary.

Gleby wytworzone na tym młododyluwialnym terenie jako względnie młode pozostają w ścisłym związku z jakością utworów geologiczno-glebowych. Młody wiek skał macierzystych powoduje, że są one zasobniejsze w glinokrzemiany i składniki odżywcze niż takie same utwory starszych zlodowaceń bardziej na południe. Są też nie tak silnie odwapnione, chociaż występują tu również dość kwaśne gliny zwałowe, co wiąże się przypuszczalnie z ich pierwotnym pochodzeniem.

2. Historia tworzenia się lasów

Pod koniec późnego glacjału, kiedy surowy klimat złagodniał, pojawiły się na tym terenie lasy brzozowe i sosnowo-brzozowe. W postglacjale kli-

mat zmienił się na ciepły i wilgotny (okres atlantycki), zaczęło się wtedy różnicowanie roślinności i gleb w zależności od utworów geologicznych. Zasobniejsze obszary opanowały lasy dębowo-mieszane. Na uboższych piaskach obsiadła się sosna z brzozą i z domieszką dębu. Ciepły i suchy następnie klimat okresu subborealnego z początkiem panującego do dzisiaj okresu subatlantyckiego stał się chłodniejszy i wilgotniejszy. W glebach zaczęło się nasilenie procesów bielicowych. W lasach rozprzestrzenił się buk i wyparł dęba z wielu jego najlepszych siedlisk, zwłaszcza na terenie Pobrzeża. Na zasobniejszych piaszczystych glebach pojezierza dąb utrzymał się nadal jako najliczniejszy gatunek. Nawet na uboższych piaskach występował często w domieszce z sosną. Dopiero w ostatnich 150 latach na skutek działalności gospodarczej człowieka został stąd wyparty na korzyść sosny i częściowo świerka. Działalność człowieka wpłynęła również w znacznej mierze na obecny charakter gleb. Większa ich część została wylesiona i użytkowana rolniczo. Na terenach leśnych rozprzestrzeniono jednogatunkowe drzewostany sosnowe.

3. Obecny charakter gleb

Na wysoczyznach moreny dennej Pobrzeża Kaszubskiego i Wysoczyzny Elbląskiej oraz wzdłuż wsch. obrzeży pojezierzy przeważają gleby brunatne, często wylugowane. Są to gleby zasobne, stanowiące siedliska lasów świeżych bukowych i bukowo-dębowych. W strefie czołowo morenowej przeważa kompleks gleb bielicowych (skrytobielicowych) i rdzawych wytworzonych głównie z kamienistych piasków akumulacji lodowcowej. W wypadkach piasków gliniastych są to gleby na ogół dość zasobne, aczkolwiek w grzbietowych partiach słabo uwilgocone. Natomiast szeroko tu rozprzestrzenione żwirowato-kamieniste piaski słabo gliniaste przechodzące w piaski luźne stanowią potencjalne siedliska borów mieszanych, a niekiedy lasów mieszanych. Występujące w strefie falistej i pagórkowatej moreny czołowej gliny i piaski naglinowe są z reguły mniej zasobne niż w strefie moreny dennej, są często kwaśne i zbite. Stanowią siedliska borów mieszanych z przejściami do lasów świeżych.

Na utworach fluwioglacjalnych w obrębie śródmorenowych i przymorenowych płatów sandrów uformowały się przeważnie gleby rdzawe i bielicowe głównie z piasków luźnych. Przedstawiają one siedliska borów świeżych i mieszanych. Spotykane w obrębie sandrów powierzchniowo starych wydm stanowią gleby bielicowe. Są to ubogie, suche siedliska borów suchych lub co najwyżej świeżych.

4. Charakterystyka klimatyczna

Według podziału Polski na regiony klimatyczne (3) omawiany obszar należy do dwóch regionów klimatycznych, a mianowicie: a) regionu klimatu bałtyckiego (pobrzeże) oraz 2) regionu klimatu pojeziernego.

Położenie regionu nad Bałtykiem sprawia, że zmienność klimatu jest tutaj znacznie większa niż w pozostałych regionach kraju. W poszczególnych latach oraz porach roku odchylenia od średnich wieloletnich są tu

bardzo znaczne. Ogólną cechą miejscowego klimatu są łagodniejsze zimy i chłodniejsze lata niż w głębi Polski. Ilość opadów w tym regionie wyraźnie jest związana ze wzniesieniem terenu, stąd najwyższa jest na terenach pojeziernych, zwłaszcza na stokach o wystawie północno-zachodniej. Opady na stokach Pojezierza Kartuskiego wynoszą ponad 600 mm, a nawet ponad 700 mm. Dane dotyczące opadów i temperatur przedstawia poniższa tabelka:

Stacja	Wysokość n.p.m. m	Opad roczny mm	Średnia temperatura stycznia	Średnia temperatura lipca	Średnia temperatura roku	Amplituda
Gdańsk-Wrzeszcz	8	555	—1,5	17,6	7,7	19,1
Malbork	14	535	—2,5	17,6	7,3	20,1
Lębork	23	665	—1,5	16,9	7,2	18,4
Kartuzy	204	628	—2,7	16,5	6,7	19,2
Kościerzyna	169	619	—3,2	16,7	6,5	19,9

Jedną z cech miejscowego klimatu jest występowanie w okresie jesienno-zimowym bardzo silnych wiatrów, często huraganowych. Najsilniejsze wiatry wieją w grudniu i styczniu z kierunków zachodnich i północno-zachodnich. Jest jeszcze jedna cecha klimatu charakterystyczna dla całego regionu, a odróżniająca go od reszty kraju. Jesień jest tu dłuższa o ok. 2 tygodnie i cieplejsza, co wynika z przekazywania ciepła nagromadzonego w wodach Bałtyku i jeziorach. Zima natomiast jest dłuższa, na co ma wpływ również oziębiające działanie Bałtyku i zamarzniętych jezior. Konsekwencją tego jest krótka wiosna i lato. Przedłużanie się chłódów wiosennych wyraźnie opóźnia wegetację roślin. Różnice w stosunku do reszty kraju są tu bardzo wyraźne.

5. Rejonizacja przyrodniczo-leśna

Według podziału Polski na krainy i dzielnice przyrodniczo-leśne z późniejszymi korektami (2, 4) teren OZLP Gdańsk w przeważającej części jest położony w Krainie I — Bałtyckiej (Dzielnice: Pasa Nadmorskiego, Pobrzeża Kaszubskiego, Pojezierza Kartuskiego, Żuław Wiślanych i Pojezierza Kociewskiego). Część wschodnia leży w Krainie II — Mazursko-Podlaskiej (Dzielnice: Elbląsko-Warmińska i Pojezierza Dobrzyńsko-Chełmińskiego). Część południowo-zachodnia leży w Krainie III — Wielkopolsko-Pomorskiej (Dzielnica Borów Tucholskich).

II. CHARAKTERYSTYKA LASÓW OZLP NA PODSTAWIE AKTUALNYCH MATERIAŁÓW URZĄDZANIA LASU

OZLP Gdańsk obejmuje swoim zasięgiem lasy województwa gdańskiego oraz część województw elbląskiego i śląskiego. Powierzchnia ogólna OZLP wynosi 292 020 ha, w tym powierzchnia leśna 264 369 ha. Powierzchnia nadzorowanych lasów niepaństwowych wynosi 42 793 ha. Zapas ogółem (lasy państwowe) wynosi 47 254 500 m³, przeciętna zasobność 181 m³/ha (brutto). Przeciętny wiek drzewostanów 53 lata, przeciętny przyrost drzewostanów na 1 ha 3,42 m³. Etat cięć ogółem 761 100 m³, w tym użytki rębne 470 300, przedrębne 298 800 m³.

Zestawienie klas wieku

	Klasy wieku								Klasa odnowienia i do odnowienia
	Pow. niezalesiona	I	II	III	IV	V	VI	VII	
Pow. w tys. ha	2,8	47,7	56,4	53,2	44,2	32,2	9,6	5,2	13,2
%	1,1	18,0	21,3	20,1	16,7	12,2	3,6	2,0	5,0

Zestawienie gatunkami panującymi (powierzchniowe)

Gatunek	so, md	św	jo, dg	bk	db, fs jw, kl	gb	brz	ol	tp	os
%	73,1	6,2	0,1	11,2	3,7	0,2	3,5	1,7	0,2	0,1

Udział poszczególnych typów siedliskowych

Typ	Bs	Bśw	Bw	Bb	BMśw	BMW	BMb	LMśw	LMw	LMb	Lśw	Lw	OI	OIJ	LŁ
%	4,4	28,9	1,4	0,3	25,7	1,5	0,5	26,4	0,2	0,1	8,8	0,3	1,1	0,3	0,1

Podział lasów na grupy:

a) grupa I — lasy ochronne	28,7%
b) grupa II — lasy gospodarcze	70,7%
c) rezerваты	0,6%

Warunki siedliskowe są korzystne i urozmaicone. Siedliska borowe stanowią 62,7%, przy czym przeważają żyźniejsze siedliska borowe. Siedliska bardzo słabe boru suchego zajmują zaledwie 4,4% powierzchni. Siedliska lasowe stanowią 37,3%. Porównując udział typów siedliskowych ze składem gatunkowym widzimy, że udział gatunków liściastych, a przede wszystkim dębu i częściowo buka, jest w stosunku do żyzności siedlisk zaniżony. Nastąpiło to w ostatnim 150-leciu wskutek rozprzestrzenienia jednogatunkowych drzewostanów sosnowych.

III. STRUKTURA ORGANIZACYJNA OZLP GDAŃSK

W skład OZLP Gdańsk wchodzi obecnie 15 nadleśnictw, będących jednostkami podstawowymi oraz 3 jednostki usługowe (1 Ośrodek Transportu Leśnego, 1 Zespół Składnic i 1 Ośrodek Remontowo-Budowlany).

Przeciętna powierzchnia ogólna nadleśnictwa wynosi 19 468 ha. Nadleśnictwa podzielone są na 38 obrębów nadzorczych. Przeciętna powierzchnia ogólna obrębu wynosi 7685 ha. Obręby podzielone są na 216 leśnictw, o przeciętnej powierzchni ogólnej 1352 ha.

Zatrudnienie ogółem wynosi 4950 osób, w tym pracowników na stanowiskach nierobotniczych 1240 osób. Stosunek robotników do pracowników na stanowiskach nierobotniczych wynosi 3:1 i jest dla specyfiki gospodarstwa leśnego prawidłowy.

IV. AKTUALNE I PERSPEKTYWICZNE ZADANIA GOSPODARCZE

Głównym celem gospodarczym OZLP Gdańsk w ostatnich latach jest likwidacja skutków klęsk żywiołowych i poprawa stanu sanitarnego drzewostanów. Krytyczna sytuacja lasów OZLP Gdańsk, podobna do sytuacji w lasach całej pn. Polski wynika z nałożenia się na siebie dwóch potężnych klęsk, a mianowicie gradacji brudnicy mniszki i olbrzymich szkód huraganowych.

Gradacja brudnicy mniszki rozpoczęła się w 1977 r. na pow. 700 ha w nadleśnictwach Kaliska i Lubichowo na terenie Borów Tucholskich. Intensywność jej narastania była wprost przerażająca. Objęła ona swym zasięgiem lasy całego OZLP, posuwając się z południa na północ. Ostateczne załamanie gradacji nastąpiło w 1983 r. Równocześnie w okresie kulminacji występowania brudnicy mniszki potężne huragany w jesieni 1981 r. oraz wichry o mniejszym nasileniu w następnych dwóch latach spowodowały powalenie około 2 mln m³ grubizny. Trudności związane z szybkim usuwaniem szkód i zagospodarowaniem surowca zmusiły do rozłożenia tej pracy na ponad 2 lata. Jest rzeczą oczywistą, że taka masa surowca zalegającego w lasach musiała w konsekwencji spowodować potężną gradację szkodników wtórnych i technicznych, która zwiększyła szkody w osłabionych drzewostanach pomniszkowych. Procentowo największe szkody powstały w drzewostanach świerkowych mniej odpornych na żery mniszki i podatniejszych na działanie szkodników wtórnych.

Na domiar nieszczęść w latach 1981—84 na około 40 tys. ha wystąpił z różnym nasileniem grzyb *Gremmeniella abietina* (*Scleroderris lagerbergii*), którego szkodliwość okazała się szczególnie wysoka w młodych drzewostanach sosnowych pierwszej generacji na gruntach porolnych.

Szkody pohuraganowe zostały praktycznie zlikwidowane do początku 1984 r. Równolegle trwa walka ze szkodnikami wtórnymi. W 1984 r. osiągnięto zahamowanie i osłabienie gradacji tych szkodników. W 1985 r. gradacja powinna być zlikwidowana, aby w ciągu 1986 r. mogło nastąpić przywrócenie równowagi biologicznej na tym odcinku.

Wyciągając wnioski z powstałych szkód oraz analizując błędy gospodarowania człowiekiem w lasach w ostatnich 150 latach można wysunąć generalne zalecenia perspektywiczne dla gospodarki leśnej w tym regionie. Głównym celem gospodarczym na najbliższe dziesiątki lat powinno być zsynchronizowanie składu gatunkowego i struktury drzewostanów z potencjalną wartością siedlisk leśnych, przywrócenie składu przeciwdziałającego ubożeniu gleb leśnych i zwiększającego biologiczną odporność drzewostanów.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 9 października 1984 r.

LITERATURA

1. Augustowski B.: Środowisko geograficzne województwa gdańskiego w zarysie. Gdańsk: WSP 1969.
2. Mroczkiewicz L.: Podział Polski na krainy i dzielnice przyrodniczo-leśne. Pr. IBL 1952 nr 80.
3. Romer E.: Regiony klimatyczne Polski. Pr. Wrocław. Tow. Nauk., Ser. B 1949 nr 16.
4. Zasady hodowlane obowiązujące w państwowym gospodarstwie leśnym. MLiPD, PWRiL 1969.
5. Operaty urządzeniowe Nadleśnictw OZLP Gdańsk.

Краткое содержание

Автор представил характеристику природно-лесных условий, учитывая геологические сведения и историю почв, историю образования лесов, актуальный характер почв, климатическую характеристику и природно-лесную районизацию и вследствие — характеристику лесов на основании актуальных материалов лесоустройства, организационной структуры ОУГЛ Гданьск, а также актуальные и перспективные хозяйственные задачи.

Summary

The author described the natural forest conditions, taking into account the geology and history of soil formation, the history of forest formation, the present state of soils, climate and division into natural forest regions, then he described the forests according to the actual plans of forest management, the organization structure of the Regional Administration of State Forests Gdańsk and the present and future economic tasks.